

GEMEENSCHAPPELIJKE AGENDA IPO, UvW, VNG

DECENTRALE OVERHEDEN ZORGEN DAT HET WERK GEDAAN WORDT. DECENTRAAL, DICHT BIJ DE INWONER, KOMEN ALLE OPGAVEN SAMEN. DAAROM PAKKEN WE DE OPGAVEN IN SAMENHANG OP. WERK-MET-WERK, WIN-WIN. DIT DOEN WE MET PARTNERS DIE EEN BIJDRAGE WILLEN LEVEREN. VOORWAARDELIJK HIERVOOR ZIJN: EVENWICHTIGE BESTUURLIJKE VERHOUDINGEN EN EVENWICHT TUSSEN TAKEN, BEVOEGDHEDEN EN FINANCIËLE MIDDELEN VOOR ALLE BESTUURSLAGEN.

Inleiding

In 2017 hebben de koepels van decentrale overheden, de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), de Unie van Waterschappen (UvW) en het Interprovinciaal Overleg (IPO), voor het eerst gezamenlijk een bod neergelegd voor het nieuwe kabinet: de investeringsagenda 'Naar een duurzaam Nederland'. In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 slaan de drie koepels als vanzelfsprekend opnieuw de handen ineen om te komen tot een gemeenschappelijke agenda voor de volgende kabinetsperiode.

Motivatie

We leven in een klein, dichtbevolkt en welvarend land. Dat is iets om zuinig op te zijn. Tegelijk is dit geen rustig bezit. Grote maatschappelijke opgaven vragen om concrete antwoorden en om doortastend optreden van alle overheden samen als één overheid. Als decentrale overheden is het onze taak om maatschappelijke opgaven in samenhang te vertalen naar concrete resultaten in gebieden, op een manier die voor onze inwoners en ondernemers logisch is. Iedereen moet prettig samen kunnen leven en werken in wijken en dorpen. Iedereen moet veilig kunnen deelnemen aan het maatschappelijk verkeer en kunnen ondernemen. De impact van opgaven verschilt per gebied en de verbinding en balans tussen stad en platteland zijn essentieel, zeker in de post-coronaperiode. De grote maatschappelijke transitie vragen de inzet van alle overheden in Nederland: de opgave voor wonen en leefomgeving, de klimaatadaptatie en de energietransitie, en het duurzaam herstel van de economie doen we samen.

Al deze zaken grijpen in op het leven van onze inwoners en ondernemers. Bij alle opgaven hebben we de inzet en samenwerking van en met de samenleving hard nodig. Inwoners en ondernemers, in stad en platteland, blijken vaak goed in staat te zijn om met innovatieve oplossingen bij te dragen aan de verduurzaming van ons land. Als gezamenlijke overheden moeten we die energie uit de samenleving stimuleren en benutten. Als gezamenlijke overheden kunnen we deze potentie faciliteren en uitbouwen.

Daarom hebben wij de volgende thema's uitgewerkt als onze gezamenlijke agenda voor de komende kabinetsperiode:

1. Wonen & leefomgeving
2. Regionale economie
3. Klimaat & energie

Vraagstukken van wonen, economie en energie raken onvermijdelijk ook thema's als digitalisering, bereikbaarheid, klimaat, water, stikstof, natuur en de sociale vragen van leefbaarheid, cultuur en participatie ('brede welvaart').

Als één overheid samenwerken in gebieden

De rode draad in onze agenda is de dwingende noodzaak om als gezamenlijke overheden – rijk, provincies, waterschappen en gemeenten – de complexe opgaven waar we voor staan aan te pakken en te werken aan oplossingen. Daarom hebben we als koepels de uitgangspunten van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) onderschreven:

1. We werken als één overheid, samen met de samenleving.
2. We stellen de opgave(n) centraal
3. We werken gebiedsgericht
4. We werken permanent en adaptief aan de opgaven

Oplossingen die steeds vaker ook door gebruik van digitaal verkeer worden gevonden. Daarmee is versnelling van de digitalisering van de overheid die aansluit bij regionale en lokale opgaven onderdeel van onze gezamenlijke agenda.

Als decentrale overheden zien wij de nationale opgaven voor wonen & leefomgeving, regionale economie en klimaat & energie als de ruggengraat van onze inzet voor de komende periode. Wij nemen de verantwoordelijkheid om deze opgaven door middel van integrale gebiedsontwikkeling te realiseren. Door in gebieden, tussen gebieden en op nationale schaal te kijken naar kansrijke mogelijkheden voor uitruil (win-win) kan elk gebied groeien in brede welvaart. We committeren ons aan een interbestuurlijke, resultaatgebonden aanpak. Hierin maken we als decentrale overheden harde afspraken over de aanpak en de uitkomst van deze gebiedsopgaven. Dat doen we samen met betrokken departementen in geselecteerde gebieden. Voorwaardelijk hiervoor zijn: ontkokerde rijksfinanciering voor gebiedsgerichte uitvoering, evenwichtige bestuurlijke verhoudingen en evenwicht tussen taken, bevoegdheden en financiële middelen voor alle decentrale overheden.

Financiële middelen worden veelal sectoraal en incidenteel aan gemeenten, waterschappen en provincies uitgekeerd voor structurele opgaven op wonen, klimaat en economie. Denk daarbij aan de regiodeals, woondeals of het MIRT. Deze middelen sluiten niet op elkaar aan en hebben allemaal eigen procedures en verantwoording. Hierdoor vertragen de opgaven, of erger, blijven ze zelfs liggen. Deze verkokerde inzet moet losgelaten worden om effectief in te zetten als één overheid. Het rijk moet dat faciliteren in plaats van ontmoedigen.

Dit vraagt ook om interbestuurlijke arrangementen, zoals bedoeld door de Studiegroep 'Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen', met afspraken over taakverdeling, mandaat, verantwoordelijkheid, escalatiemogelijkheden en democratische verantwoording. Wij onderschrijven de conclusies en aanbevelingen van deze studiegroep. Dat betekent dat wij zelf bereid zijn ons eigen handelen tegen het licht te houden. Wij zijn ook bereid onze onderlinge samenwerking en die met het rijk te intensiveren en ons te verbinden aan resultaatverplichtingen op de thema's die wij zelf als prioriteit hanteren.

Het rijk kan de overheidsbrede samenwerking op het totaal van de nationale opgaven voor wonen en leefomgeving, regionale economie en klimaat en energie succesvol maken door:

- Voldoende geld beschikbaar te stellen voor de procesbegeleiding (het gaat niet vanzelf) en de uitvoeringskosten;
- Zichtbaar op rijksniveau te sturen op meervoudige intersectorale oplossingen;
- Een gezamenlijke en gestroomlijnde interdepartementale inzet op gebiedsgericht werken, die ondersteunend is aan provincies, gemeenten en waterschappen. Dat wil zeggen: één loket en een heldere rijk-regio aanpak;
- De gezamenlijke aansturing op concrete resultaten te stroomlijnen, dus geen vrijblijvendheid;
- Te zorgen voor extra status, zichtbaarheid en aandacht voor de prioritaire opgaven;

- Langjarig commitment te geven aan de regionale aanpakken die worden opgesteld en uitgevoerd;
- Zo nodig te zorgen voor extra ruimte in regels en kaders;
- Te zorgen voor gerichte inzet van het Planbureau voor de Leefomgeving, het College van Rijksadviseurs en de andere Planbureaus en door te zorgen voor brede kennisdeling en kennisgeving;
- Aanspreekbaar te zijn op eigen handelen, het tijdig leveren van eigen bijdragen en het wegnemen van barrières;
- De kenmerken en identiteit van een gebied een centrale plek te geven (dat betekent onder meer dat water en bodem leidend zijn voor de ruimtelijke inrichting van ons land);
- Een eigentijdse regeling te maken voor interbestuurlijke samenwerking, met de mogelijkheid voor niet-overheidspartijen om daarin te participeren.

Digitalisering

Een gezamenlijke opgavegerichte aanpak vraagt versnelling van de digitale overheid. In het advies 'Digitaal duurzaam' van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) wordt dit bijvoorbeeld concreet gemaakt rondom de duurzaamheidsopgaven. Door uit te gaan van een gezamenlijke opgavegerichte benadering, kunnen we de kansen die de digitale transformatie biedt maximaal benutten. We sluiten daarbij ook aan op specifieke regionale en lokale digitaliseringsvraagstukken en zoeken daar passende en concrete oplossingen voor. Om de digitalisering van de overheid te versnellen willen we als één overheid inzetten op het:

- Organiseren van een goede gezamenlijke basis voor het efficiënt organiseren van de grote stromen in de uitvoering. Zodat we maatwerk kunnen leveren. Daarvoor willen we samen werken aan:
  - Een compacte, betrouwbare en veilige gemeenschappelijke digitale infrastructuur (GDI);
  - Centrale financiering vanuit de rijksbegroting zodat gebruik door alle (overheids)partners innovatie wordt gestimuleerd;
  - Een sterke digitale identiteit en een gezamenlijke data-infrastructuur.
- Verankeren van digitale (grond)rechten en -plichten en het werken aan vertrouwen in de informatiesamenleving. Daarvoor willen we samen werken aan:
  - Digitale grondrechten: een helder (juridisch) kader voor rechten en plichten, voor burgers, bedrijven en overheden;
  - Digitale inclusie, vaardigheden, mediawijsheid en digitaal burgerschap;
  - Een sterke (lokale) democratie waarin de politieke afweging tussen botsende waarden in de informatiesamenleving, zoals datagedreven werken en privacy, plaats kan vinden.
- Vertrouwen en veiligheid bij datagebruik door de overheid en in het sociaal en economisch verkeer.
- Versterken van digitale veiligheid, informatieveiligheid en privacy. Provincies, gemeenten en waterschappen werken hier zelf aan en willen daar ook samen vanuit (keten)verantwoordelijkheid in blijven investeren.
- Gezamenlijk optrekken richting Europa, om vanuit een gezamenlijke strategie het Europese beleid proactief te beïnvloeden.

En op de inhoudelijke thema's:

- Wonen & leefomgeving: in aanvulling op de bestaande planmonitor wonen, data verder op orde brengen en standaardiseren, zodat de bestuurlijke opdracht voor wonen goed kan worden onderbouwd met gegevens en analyses.
- Regionale economie: verdergaande digitalisering, met name voor die delen van het platteland waar de aanleg van glasvezel niet rendabel is voor marktpartijen.

- Klimaat & energie: ontwikkeling van monitoringsinstrumentarium inclusief onderliggende datasets om de voortgang van de RES'en (Regionale Energie Strategie) goed te kunnen monitoren en invulling te geven aan de bestuurlijke opdracht.

Drie diamantharde voorwaarden

We kunnen ons aanbod alleen waarmaken als we in staat gesteld worden om ons aandeel in de opgaven met verve op te pakken. Daar is wel iets voor nodig. De afgelopen jaren hebben ons geleerd dat een gezamenlijke aanpak niet vanzelf tot succes leidt. We hebben in interbestuurlijke samenwerking scherpe kaders nodig, een helder mandaat, een goede democratische borging en afdoende financiële middelen. Deze succesvoorwaarden zijn de afgelopen periode onder druk komen te staan. Dit komt onder meer door de financiële problemen in het sociaal domein. Ook hebben de voortdurende erosie van het decentrale belastinggebied en het uitkleden van de functie van het Gemeente- en Provinciefonds ervoor gezorgd dat we onvoldoende in staat zijn om adequaat realisatiekansen te benutten. Daarom stellen we gezamenlijk drie diamantharde voorwaarden:

1. Ten eerste moeten we over voldoende financiële armslag beschikken.

Gemeenten moeten afdoende compensatie krijgen voor de te hoge kosten van het sociaal domein en de tekorten die zijn ontstaan. Dat betekent voor gemeenten het terugdraaien van de opschalingskorting en een structurele oplossing voor de tekorten in het sociaal domein. Provincies moeten bij een te verwachten toename van 'betalen naar gebruik' andere mogelijkheden krijgen voor het eigen belastinggebied. Verder is een adequaat eigen belastinggebied voor alle overheden en voldoende bestedingsvrijheid vanuit het Gemeente-/Provinciefonds belangrijk.

2. Ten tweede moet sprake zijn van evenwichtige bestuurlijke verhoudingen.

Er moeten goede afspraken zijn over ieders rol in interbestuurlijke samenwerkingsprocessen. Uitgangspunt is wat ons betreft complementair bestuur. Er zijn grote verschillen tussen gemeenten onderling, provincies onderling, waterschappen onderling en in het samenstel en de complexiteit van opgaven. Maatwerk binnen de bestaande hoofdstructuur (en haar democratisch gelegitimeerde organen), waarbij recht wordt gedaan aan die verschillen, kan helpen om taken op een goede manier te beleggen. Door middel van de samenwerkingsafspraken NOVI stelt de rijksoverheid medeoverheden in staat om opgaven aan te pakken. Er moet als sluitstuk een voorziening komen voor het oplossen van interbestuurlijke conflicten.

3. Ten derde moet de uitvoerbaarheid van nieuwe taken aan de voorkant beter worden geborgd.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) is stelselverantwoordelijk voor het openbaar bestuur. Concepten van nieuwe wet- en regelgeving moeten op uitvoerbaarheid worden getoetst. Hierbij krijgt BZK vetorecht wanneer de effecten voor de uitvoering onvoldoende door decentrale overheden zijn doorgerekend en wanneer onvoldoende oplossingen zijn gevonden voor nadelige effecten.

KERNBOODSCHAP WONEN & LEEFOMGEVING

De decentrale overheden gaan voor voldoende, betaalbare en toekomstbestendige woningen in wijken en dorpen die bereikbaar en klimaatadaptief zijn, en waar sprake is van voldoende groen, en voor een toekomstbestendig landelijk gebied waar voedsel- en grondstoffenproductie, natuur en milieu, landschap en leefbaarheid in balans zijn. Zo ontstaan vitale en woon-werkregio's en worden de opgaven voor natuur en stikstof aangepakt.

De ontwikkelingen rondom de coronacrisis, het woningbouwtekort, de uitvoering van het klimaatakkoord, de stikstofproblematiek en meer, vragen om een transitie in de manier waarop we omgaan met wonen en met de leefomgeving. De decentrale overheden leggen daarom voor de nieuwe kabinetsperiode een uitdagende agenda neer voor wonen en leefomgeving. Als provincies, gemeenten en waterschappen slaan we samen met rijk en andere partners de handen ineen voor onze inwoners: we gaan het tekort aan passende en betaalbare woningen in Nederland terugdringen, de bestaande woningvoorraad transformeren en verduurzamen, onderwijshuisvesting opwaarderen, de water- en stikstofproblematiek aanpakken en de natuur robuust maken. Ook droge zomers laten hun sporen na in het landschap en aan bebouwing. De bodem in Nederland zakt, wat we met klimaatadaptie maatregelen proberen te beperken maar nooit helemaal kunnen uitsluiten.

De decentrale overheden versnellen samen met het rijk de woningbouw en werken aan een vitaal landelijk gebied in samenhangende, gebiedsgerichte programma's. Interbestuurlijke samenwerking is hierbij essentieel.

Terugdringen van het woningtekort, een vitaal landelijk gebied en een gebiedsgerichte aanpak helpen ook de economie aan te jagen. Dat is juist nu, in deze coronacrisis, van groot belang. Het helpt daarnaast steden en dorpen te vitaliseren en werk te maken van klimaatadaptatie en de energietransitie. Het gaat hierbij niet alleen om het bouwen van woningen en toekomstbestendig maken van maatschappelijk vastgoed, maar ook om andere zaken, namelijk: duurzame en aantrekkelijke woon-werklocaties, goede voorzieningen, sociale samenhang, het herstellen van de biodiversiteit, het stimuleren van de transitie naar kringlooplandbouw, een goede bereikbaarheid en tijdige financiering daarvan (o.a. door investeringen in HOV) en het op niveau houden van zorg- en welzijnsvoorzieningen en onderwijshuisvesting.

Wat moet er gebeuren?

Voor Wonen:

Tot 2030 moeten er tot 1.000.000 woningen bijkomen (dit is inclusief transformaties en overprogrammering) en 1.500.000 woningen worden verduurzaamd. Het betreft niet alleen nieuwbouw, maar ook herstructurering en transformatie van bestaande gebouwen. Al die nieuwe en bestaande woningen moeten aan hoge eisen voldoen:

- Betaalbaar, met huur- en koopprijzen die passen bij de doelgroep waarvoor ze zijn gebouwd;
- In balans voor leefbare en gezonde wijken en dorpen, passend bij de woonbehoefte van diverse inwoners, veilig en prettig, ook voor kwetsbare mensen;
- 'Bestemmen volgt klimaat', dus op de juiste plek, zodat woningen een bijdrage leveren aan leefbare en vitale steden en dorpen, met de optimale mix van wonen, werken en recreëren;
  - Klimaatbestendig, dus minder water verbruikend, met veel (recreatief) groen op, aan en rond de woningen, zodat droogte en hittestress worden beperkt en biodiversiteit wordt gestimuleerd. Bestaande bebouwing en infrastructuur robuuster maken tegen de gevolgen van droge zomers;
- Woningen komen op de juiste plekken. De woningbouwopgave hangt dan ook nauw samen met de bereikbaarheidsopgave en ook investeringen in bereikbaarheid zijn daarmee van belang.

Woningen worden gebouwd dicht bij OV-knooppunten, multimodale infrastructuur, en zoveel mogelijk binnenstedelijk;

- CO₂-neutraal, en circulair gebouwd, energieneutraal of -leverend, voorzien van CO₂-neutrale verwarming en verkoeling.

Deze woningen worden zoveel mogelijk binnenstedelijk en binnen het dorp gebouwd. In kleinere kernen, waar er geen mogelijkheden zijn voor herstructurering, is echter ook behoefte om te bouwen. Het gaat bovendien om kleine aantallen woningen, vooral voor huishoudens die op deze kern of gemeente zijn georiënteerd. Voor de leefbaarheid is het goed om voor deze lokale vraag, als die vraag ook echt bestendig is, gebiedsgericht te bezien welke ruimte er is voor woningbouw.

Daar komt nog bij dat de bestaande woningen moeten worden gerenoveerd om energie te besparen. Ook maatschappelijk vastgoed maken we toekomstbestendig. De woonopgave is bovendien verweven met meerdere opgaven: leefbaarheid, bereikbaarheid, energie-opwek en -besparing, natuurinclusiviteit, klimaatadaptatie, landbouw, milieu en arbeidsmarkt. Integrale gebiedsontwikkeling is nodig. De decentrale overheden gaan met hun regionale partners aan de lat staan voor de integrale gebiedsontwikkeling. Dat betekent dat in alle regio's gemeenten, provincie, waterschap, woningcorporaties en marktpartijen moeten samenwerken om de woonopgave aan te pakken. Gezamenlijk weten zij welke behoeften er zijn en wat nodig is om woningbouwlocaties bouwrijp te maken.

Mobiliteit en bereikbaarheid zijn een belangrijke randvoorwaarde bij de woonopgave. Daarbij gaat het om de zorg voor een goede en tijdige aansluiting op bijvoorbeeld OV-voorzieningen, en om het duurzamer, stiller, veiliger en slimmer maken van mobiliteit op alle niveaus.

Voor Leefomgeving:

De komende decennia zijn er grote opgaven op het terrein van voedselproductie, klimaat, water, circulaire economie, biodiversiteit en energie. Zowel mondiaal als regionaal hebben deze weerslag in het leven en de kwaliteit van de directe leefomgeving van bewoners en gebruikers van het landelijk gebied. Voorop staat dat ingrepen altijd afgewogen worden zodat de bredere welvaart wordt behouden of verbeterd. Dit verschilt per regio en moet daardoor regionaal worden ingevuld. Het landelijk gebied heeft immers grote economische, sociale, ecologische, maatschappelijke en landschappelijke waarde, ook voor recreatie.

Het landelijk gebied moet een transitie ondergaan om de opgaven rond klimaatadaptatie, stikstof, natuur, biodiversiteit, bereikbaarheid, de kringlooplandbouw, de opwek van duurzame energie, de behoefte aan buiten zijn van onze inwoners zowel ruimtelijk en landschappelijk als maatschappelijk in te passen. Het stikstofdossier heeft eens te meer laten zien dat voldoende biodiverse natuur en duurzame voedselproductie belangrijk zijn om woningbouw en economische ontwikkeling te versnellen.

Beschermde diersoorten en habitats moeten eveneens langdurig in stand worden gehouden. Hiervoor moet de stikstofdepositie langdurig worden teruggedrongen, natuur worden hersteld en het gebruik van het landelijk gebied voor andere functies meer natuurinclusief worden ingericht.

Wat gaan de decentrale overheden doen?

Voor Wonen:

- Versnelling aanbrenge in de woonopgave door per regio:
  - Ons te verbinden aan de genoemde, landelijke aantallen te realiseren woningen en toekomstbestendig te maken woningen;
  - Een woonagenda op te stellen om die harde aantallen te realiseren. Deze woonagenda bevat: 1) een meerjarige planning, 2) een interbestuurlijk arrangement waarin heldere afspraken staan over resultaten, 3) de randvoorwaardelijke bijdragen van alle partners,

- 4) mandaat op het juiste niveau en duidelijkheid over de wijze waarop we elkaar aanspreken;
- De aanpak van de woonopgave in geselecteerde gebieden te verbinden met diverse andere opgaven, zoals leefbaarheid (de koppeling tussen wonen-zorg-welzijn en veiligheid), economie, bereikbaarheid, energie en klimaat, stikstof en natuur en biodiversiteit. Voor mobiliteit wordt er gewerkt aan regionale mobiliteitsprogramma's om mobiliteit duurzamer, stiller, veiliger en slimmer te maken. Mobiliteit is een belangrijke randvoorwaarde voor de andere opgaven. We willen een integrale gebiedsopgave, omdat denken vanuit de sectorale doelen niet werkt. Een goede oplossing is alleen bereikbaar vanuit synergie tussen deze opgaven. Daarmee sluiten we ook aan bij de brede duurzaamheidsagenda van de Global Goals (SDG's).

Voor Leefomgeving:

- We realiseren een samenhangende aanpak waarin de transitie naar kringlooplandbouw wordt benut als motor voor de noodzakelijk verandering. De landbouw is immers de grootste grondgebruiker, een belangrijke economische motor, bepalend (geweest) voor het waterpeil en levert de hoogste bijdrage aan de emissie van stikstof. De transitie naar kringlooplandbouw zal dus vele opgaven verder helpen. Voor de realisatie van deze transitie wordt naar de gehele voedselketen gekeken en een passend duurzaam verdienmodel geboden;
- Samen met het rijk wordt de structurele aanpak van stikstof verder uitgewerkt. In aanvulling op landelijke bronmaatregelen wordt per gebied gebiedsspecifieke vermindering van stikstofdepositie gerealiseerd;
- De decentrale overheden herstellen het natuursysteem. We werken hiermee aan de condities voor een gunstige staat van beschermde natuur. We verwachten hiermee in 2030 70% van de condities op orde te hebben gebracht.

Hoe gaan de decentrale overheden dit doen?

Voor Wonen:

- Regio's zijn aan zet. In grote delen van het land is er al regionale samenwerking rond wonen. Daar waar dat nog niet het geval is, nemen decentrale overheden gezamenlijk het initiatief om deze alsnog te vormen. Wonen is een regionaal vraagstuk dat regionale aanpak vergt;
- De decentrale overheden zorgen, ondersteund door tijdige investeringen van het rijk, gezamenlijk voor goede bereikbaarheid en goede OV-verbindingen voor woonwerkverkeer, en goede en duurzame bereikbaarheid van voorzieningen; voor het behoud van de leefbaarheid in kwetsbare gebieden en voor voldoende groenontwikkeling in en bij nieuwe woongebieden;
- Elke regio kent zijn eigen woonopgaven. Het gaat niet alleen om aantallen. In een regio waar de woningvoorraad voldoende is of een overschot laat zien, wordt gewerkt aan andere investeringen in woongerelateerde ontwikkelingen. Ontwikkelingen zoals leefbaarheid, verduurzaming van de bestaande woningvoorraad, klimaatadaptatie, bereikbaarheid, woonzorg infrastructuur en herstructurering en transformatie en/of herbestemming van (leegstaand) vastgoed. Voor herstructurering zijn stimulering, investeringsfondsen en revolverende fondsen van belang;
- Regionale differentiatie en verbinding tussen stad en het landelijk gebied zijn essentieel voor het functioneren van Nederland als één systeem. Bereikbaarheid is daarbij ook van belang;
- Gemeenten, corporaties en zorg- en welzijnsinstellingen nemen samen de verantwoordelijkheid om voldoende en passende woningen beschikbaar te stellen voor kwetsbare inwoners. Daar hoort het faciliteren van de zorg en ondersteuning aan huis voor mensen die dat nodig hebben bij;

- De decentrale overheden zorgen voor voldoende plancapaciteit en vlotte vergunningverlening. Locaties kunnen binnen- en buitenstedelijk zijn, overheden hanteren daarbij de voorkeursvolgorde uit de NOVI. De voorkeur ligt dan ook op binnenstedelijk bouwen. In kleine kernen moet een zekere ruimte zijn om te bouwen aan de rand van het dorp, waar dat mogelijk is en noodzakelijk voor de lokale vitaliteit;
- De decentrale overheden nemen verantwoordelijkheid, vanuit de noodzaak van klimaatadaptatie, voor waar woningen het beste kunnen worden gebouwd die passen bij het gebied (water en bodem zijn leidend voor de inrichting);
- Waterschappen formuleren voorwaarden waaronder locaties klimaatbestendig worden ontwikkeld en leggen vast welke maatregelen noodzakelijk zijn voor klimaatadaptatieve wijken en buurten. Waterschappen worden op tijd betrokken bij exploitatieovereenkomsten;
- De decentrale overheden benutten meekoppelkansen tussen de duurzaamheidsopgaven, zoals warmtetransitie en klimaatadaptatie. Wij vergroten daarmee de haalbaarheid, uitvoerbaarheid en betaalbaarheid. Wij maken werk met werk;
- In lijn met de Studiegroep 'Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen' zoeken wij naar realisatiekracht om de opgaven te realiseren en maken hier afspraken over met een nieuw kabinet;
- Landelijk zal er voor ouderenhuisvesting en huisvesting bijzondere doelgroepen versterkt worden ingezet op spreiding van beschikbare woningen en geschikte woonplekken met stevige zorg en welzijnsinfrastructuren. Hiermee worden de leefbaarheid en de sociale opgaven beheersbaar;
- De provincies en gemeenten zorgen in afstemming met het rijk voor eenduidige prognoses, gegevensverzameling, monitoring, kennisdeling en ondersteuning aan medeoverheden.

Voor Leefomgeving:

- De decentrale overheden ondersteunen het rijk in de afgesproken doelstelling om in 2030 50% van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde te brengen;
- De decentrale overheden realiseren met de in het Programma Natuur afgesproken investeringen van € 2.85 miljard tot 2030 een structurele verbetering van de condities van natuurgebieden. Tevens werken decentrale overheden samen met het rijk een gezamenlijke agenda 'natuurinclusief' uit;
- De decentrale overheden bouwen voort op de in het interbestuurlijke programma 'Vitaal Platteland', ingezette gebiedsaanpak voor geselecteerde gebieden waarin het werken als één overheid het leidende principe is;
- De decentrale overheden creëren synergie tussen de verschillende opgaven, zodat ook in het landelijk gebied werk met werk wordt gemaakt, oplossingen elkaar versterken en slimme combinaties worden gemaakt. Waar noodzakelijke ontwikkelingen op gespannen voet staan met elkaar, nemen de decentrale overheden de verantwoordelijkheid om lastige keuzes te maken.

Wat de decentrale overheden nodig hebben voor deze versnelling

Voor Wonen:

- Versnelling van de woonopgave kan alleen plaatsvinden als er samenspel is tussen alle partijen en tussen regionale kennis, regionale (provinciale) regie, nationale regelgeving, voldoende instrumenten en financiële investeringen;
- Juist de opgaven voor wonen en leefomgeving laten zien hoe alle thema's in samenhang en gebiedsgericht moeten worden opgepakt. Het is van belang dat ook de rijksoverheid meer samenhang en regie tussen de departementen verwezenlijkt. Het is daarnaast wezenlijk dat ook de rijksoverheid participeert in integrale gebiedsgerichte oplossingen op basis van gelijkwaardige interbestuurlijke samenwerking, in navolging van de benadering NOVI-gebieden;

- Het rijk neemt het voortouw in het slechten van barrières voor integrale gebiedsontwikkeling (zoals de stikstofproblematiek en nieuwe geluidsnormen, voldoende middelen voor bereikbaarheid en overbelasting van de juridische macht);
- Het rijk maakt de regionale opgave mogelijk door budgetten te ontschotten en aan te vullen (o.a. van mobiliteit en wonen), procesbegeleiding te bieden en te sturen op optimalisatie. Er zijn drie financiële instrumenten nodig die eventueel in één arrangement worden opgenomen: 1) de Woningbouwimpuls wordt verhoogd, structureel gemaakt en beschikbaar voor nieuwbouw, herstructurering en transformatie in alle gemeenten, groot en klein 2) het rijk voert een structureel instrument in dat vergelijkbaar is met het huidige incidentele Volkshuisvestingsfonds, met als doel te investeren in de leefbaarheid en duurzaamheid van kwetsbare gebieden, 3) een grondinvesteringsfonds maakt een vestiging van voorkeursrecht en een actief aankoopbeleid door gemeenten mogelijk om de woningbouw te stimuleren.
- Rijksinvesteringen zijn nodig voor bereikbaarheid en klimaatbestendigheid van nieuwe locaties en tijdige investeringen in (recreatief) groen. Met name bij grootschalige complexe binnenstedelijke locaties en ook aanpalend aan of buiten bebouwd gebied is dit van belang. Voor een deel van de bouwlocaties geldt: geen rails, geen woning;
- Het rijk zorgt voor het benodigde onderzoek voor de bepaling van de geschiktheid van woningbouwlocaties, legt deze informatie vast in een kaart en gaat voor het realiseren van grote bouwlocaties het gesprek aan met de regio;
- Het rijk stimuleert de ontwikkeling van standaarden voor klimaatadaptatie via het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie;
- Het rijk voert aanpassingen door in het Besluit Bouwwerken Leefomgeving, de opvolger van het Bouwbesluit, om zo de transitie te maken naar nieuwe woningen die voldoen aan alle eisen (waaronder weerstand tegen wateroverlast en gevolgen van overstromingen). Gemeenten krijgen de mogelijkheid om hogere bouwtechnische eisen te stellen om innovaties in de bouw te bevorderen;
- Klimaatbestendige locatiekeuzes dienen expliciet onderdeel uit te maken van de Woningbouwimpuls;
- De investeringscapaciteit van woningcorporaties wordt verbeterd door de verhuurderheffing af te schaffen en het vrijkomende geld te besteden aan de sociale woningbouw. De afschaffing van de verhuurderheffing is mede noodzakelijk om de benodigde opschaling van verduurzaming door woningcorporaties sneller van de grond te krijgen. Ze kunnen deze verduurzaming dan woonlastenneutraal voor hun huurders uitvoeren;
- De Huisvestingswet wordt ingrijpend aangepast om als overheden beter te kunnen sturen op huurprijzen in het middensegment en op de goedkope koopvoorraad, om te sturen op goed verhuurderschap en om de bestaande huurvoorraad te behouden voor de doelgroep;
- Met zorgfinanciers moeten bindende afspraken kunnen worden gemaakt om huisvesting en zorgarrangementen te realiseren voor doelgroepen die een combinatie van wonen en zorg nodig hebben.
- Het rijk zorgt voor landelijke souplesse en ondersteuning voor combivervoer goederen en personen, hetgeen noodzakelijk is in bevolkingsarme gebieden;
- De regie op het behalen van nationale doelstellingen wordt vastgelegd, zodat aanspreken op resultaatverantwoordelijkheid en escalatie zijn geregeld. Dit in lijn met de samenwerkingsafspraken zoals die gemaakt worden in de NOVI en in lijn met het gedachtengoed van het rapport van de Studiegroep 'Interbestuurlijke en Financiële Verhoudingen';
- Het Rijk moet in samenwerking met gemeenten de problematiek rondom funderingsschade ten gevolge van droogte oppakken.

Voor Leefomgeving:

- Duidelijke afspraken over opgaven, instrumenten en bijbehorende middelen en bestending van taken en verantwoordelijkheden;
- Versterking van samenwerking door aansluiting bij de bestaande aanpak in gebieden en integratie in het brede Initiatief Gebiedsopgaven in plaats van een nieuw, kaderstellend programma.

KERNBOODSCHAP REGIONALE ECONOMIE

Economisch herstel door verduurzaming en vernieuwing

Nederland staat voor ongekend grote uitdagingen om de schade aan de economie te herstellen als gevolg van de coronacrisis. Deze schade is onmiddellijk zichtbaar in onze dorpen en steden. De regionale economie verandert in een hoog tempo. Sommige sectoren groeien als gevolg van de coronacrisis terwijl andere sectoren hard worden geraakt. Het vraagstuk om mensen van werk naar werk te begeleiden is urgent. Tegelijkertijd staan we voor grote maatschappelijke opgaven op het gebied van wonen en klimaat en zetten we in op grote transitie zoals energie, circulariteit en digitalisering. Bereikbaarheid is ook hier randvoorwaardelijk. De inzet van de gezamenlijke overheden kan de economie aanjagen. De decentrale overheden intensiveren daartoe hun onderlinge samenwerking en die met het rijk, zodat we eensgezind de crisis het hoofd kunnen bieden. In al onze plannen werken we aan inclusiviteit van beleid: een duurzame regionale economie waaraan iedereen mee kan doen. De regionale budgetten en instrumenten waarover de decentrale overheden beschikken, richten we naar de doelen van de Herstelagenda Regionale Economie die door de gezamenlijke overheden verder uitgewerkt wordt.

Wat moet er gebeuren?

- De economische ontwikkel- en innovatiekracht wordt versterkt om bij te dragen aan duurzaam verdienvermogen en in te spelen op verduurzaming en vernieuwing;
- Het menselijk kapitaal wordt ingezet en inzetbaar gemaakt op de juiste plekken, we bereiden ons voor op de banen van de toekomst en levenslang kunnen ontwikkelen;
- Integrale gebiedsontwikkeling wordt benut om economisch herstel aan te jagen;
- Zeven domeinen worden centraal gesteld in het versterken van ontwikkelkracht en innovatie:
  - Chemie en waterstof
  - Food & Agri
  - Life Sciences & Gezondheid
  - Smart Industry en smart mobility
  - Sleuteltechnologieën
  - Verduurzaming economie
  - Thema's als vrijetijdseconomie en veiligheid

Wat gaan de decentrale overheden doen?

- Programma's en projecten uitwerken die voortvloeien uit de Uitvoeringsagenda van het Herstelplan Regionale Economie. Dit is een breed gedragen initiatief om ontwikkelkracht en innovatie aan te jagen, de arbeidsmarkt te ondersteunen en integrale gebiedsontwikkeling te benutten als economische motor. Het maakt gebundelde inzet van budgetten mogelijk, zoals middelen uit het Groeifonds, de EZK-begroting, fondsen uit Europa en regionale budgetten;
- Vaart maken met het investeren van de budgetten, waaronder nieuwe EU-middelen voor coronaherstel, door gezamenlijk de uitvoeringscapaciteit uit te breiden en de bovenregionale samenwerking en synergie te versnellen via Programmeringstafels Rijk-Regio;
- Regiodoelen opstellen voor circulaire economie, grondstoffenstromen analyseren, praktische belemmeringen wegnemen en gezamenlijke inkoopkracht aanwenden om innovaties aan te jagen. Zo voeren we de Uitvoeringsagenda Circulaire Economie uit op weg naar 50% minder verbruik van primaire grondstoffen, overeenkomstig het programma 'Nederland circulair in 2050';
- Versnellen van omscholing en structuurversterking van de arbeidsmarktregio's door afstemming van instrumenten van het rijk en de regio in zowel het sociale als economische domein. In de regio werken sociale partners, UWV en gemeenten aan gezamenlijke opgave om werkzoekenden aan het werk te houden of te helpen. De provincies verbinden de arbeidsmarktregio's en ondersteunen de hen financieel;

- De economische opgave in geselecteerde gebieden verbinden met de opgaven voor wonen & leefomgeving en klimaat & energie tot een integrale gebiedsopgave. Anders blokkeren de sectorale doelen elkaar in gebieden. Daarmee sluiten we ook aan bij de brede duurzaamheidsagenda van de Global Goals (SDG's).
- De integrale gebiedsontwikkelingen in gezamenlijkheid verder uitwerken, o.a. ontwikkeling van financiële arrangementen en verbinden van overheidsinstrumenten (regelgeving, planologisch beleid).

Hoe gaan de decentrale overheden dit doen?

- Door samen met het rijk en private partijen investeringen af te stemmen in private of publiek-private programma's en projecten van (boven)regionale betekenis vanuit de Uitvoeringsagenda van het Herstelplan Regionale Economie;
- Door regionale clusters te betrekken bij de uitwerking van programma's en projecten uit de Uitvoeringsagenda, zodat het brede MKB beter aansluiting vindt op het onderdeel Ontwikkelkracht en Innovatie van het Herstelplan;
- Door regionale en landelijke hubs te organiseren die digitalisering en verduurzaming bij het MKB aanjagen. Dit is mogelijk door het brede instrumentarium voor de regionale economie van rijk en regio voor dit doel in te zetten;
- Door het organiseren en stimuleren van de regionale innovatie ecosystemen van kennisinstellingen en bedrijfsleven om gericht te werken aan de transitie benoemd in de landsdelige Research- en innovatiestrategieën voor slimme specialisatie;
- Door de circulaire economie vanuit de experimentele fase te ontwikkelen naar de structurele toegepaste fase. Dit gebeurt door het verlenen van subsidies, het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen, het optreden als *launching customer* en door circulair in te kopen en aan te besteden;
- Door zelf fors te investeren in de regionale economie op uiteenlopende terreinen. Dit doen we op drie manieren: 1) opdrachten voor de bouw van infrastructuur, zoals wegen en dijken, 2) door verduurzaming van de energie en door circulaire economie, 3) en ter ondersteuning van bedrijven via regionale ontwikkelingsmaatschappijen en arbeidsmarktregio's;
- Door versneld (om)scholingsprogramma's te organiseren binnen en tussen sectoren om mensen die werkloos zijn of dreigen te worden in een regionale aanpak van werk naar werk te begeleiden, toe te leiden naar banen van de toekomst en naar een Leven Lang Ontwikkelen. Werk- of uitkeringssituatie is niet bepalend voor de dienstverlening die men krijgt maar de afstand tot de arbeidsmarkt;
- Door op regionaal en bovenregionaal niveau de structuren van de arbeidsmarktregio's te versterken, middelen van overheden en sectoren regionaal in te zetten en te komen tot één loket voor bedrijven en werkzoekenden. Op deze manier is er sprake van echte mobiliteitscentra die zowel sociale als economische doelen dienen en stad en platteland verbinden;
- Door voorbeeldgedrag als publieke werkgevers in waardegedreven werkgeverschap;
- Door actief kennis uit te wisselen via deelname aan kennisplatforms, open data beschikbaar te stellen en in direct contact met bedrijven.

Wat de decentrale overheden nodig hebben om hun aandeel optimaal te leveren in het economisch herstel

- Voortzetting van de aanpak die al is gestart door IPO, VNG, ministerie van EZK, provincies, G40 en de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen in de Uitvoeringsagenda van het Herstelplan Regionale Economie;
- Gezamenlijk inrichten van Programmeringstafels voor bovenregionale thema's op het terrein van ontwikkelkracht en innovatie;
- Een nationaal beleidskader voor samenwerkende decentrale overheden en ontschotting van budgetten ten behoeve van krachtige integrale gebiedsontwikkeling, conform de NOVI-aanpak.

- Interbestuurlijke samenwerking tussen alle overheden waarbij de verschillende departementen binnen het rijk meewerken in de regio's;
- Dat het rijk met instrumenten en (financiële) middelen aansluit bij innovaties en initiatieven in de regio's en deze met elkaar verbindt zodat ze makkelijker kunnen worden opgeschaald;
- Dat het brede MKB kan aansluiten bij de grote transities door het MKB actief te betrekken bij de projecten uit het Groeifonds;
- Hierbij nauw samenwerken met de Ruimtelijke Ordening en Milieugebieden (ROM). Zij houden zich bezig met het versterken van de economie en werkgelegenheid in de regio. Ze investeren in ontwikkeling en innovatie en zijn een belangrijk instrument in het herstel van de regionale economie;
- Dat het rijk voor circulaire economie belemmerende regelgeving wijzigt om *scale-ups* en grootschalige toepassing van innovaties te stimuleren;
- Voor de regionale arbeidsmarkt en de (door)ontwikkeling van *human capital* beleid is het nodig dat gemeenten en partners in de arbeidsmarktregio instrumenten gezamenlijk kunnen inzetten en hiervoor voldoende middelen hebben.

KERNBOODSCHAP KLIMAAT & ENERGIE

Decentrale overheden verbinden de opgaven uit het Klimaatakkoord en klimaatadaptatie voor versnelling, efficiëntie en betaalbaarheid voor onze inwoners.

De urgentie van het beperken van verdere opwarming van de aarde stelt alle overheden gezamenlijk voor een enorme uitdaging. Tegelijkertijd moeten we ons aanpassen aan de ingrijpende gevolgen van de klimaatverandering die steeds meer voelbaar en zichtbaar worden. Deze transitie raakt iedereen. Zij vraagt om een heldere democratische legitimatie en betrokkenheid van de bevolking. Gemeenten, provincies en waterschappen zijn aan de slag met de uitvoering van het Klimaatakkoord, het Bestuursakkoord Klimaat Adaptatie en het Deltaplan. Het is duidelijk dat de decentrale overheden verder kunnen gaan met de ambitieuze uitvoering van de plannen als aan de randvoorwaarden is voldaan. En we zien kansen. Investeren in de energietransitie helpt ons verder de economische crisis uit. We gaan kijken naar integrale oplossingen door het verbinden van de opgaven voor klimaatadaptatie, energietransitie, verstedelijking, leefbaarheid, bereikbaarheid, kringlooplandbouw, (veen)bodemdaling en natuurbeheer. Daarvoor is nodig dat uitvoeringskracht, bevoegdheden en instrumentarium van de decentrale overheden op orde worden gebracht en samenwerkingsverbanden worden verstevigd.

Door het aanbrengen van samenhang dringen we de uitstoot van CO₂ en stikstof verder terug, wordt meer hernieuwbare elektriciteit en warmte opgewekt en stimuleren we integrale oplossingen om droogte, wateroverlast, bodemdaling en hittestress actief tegen te gaan. Daarmee versterken we ook de economie.

Desalniettemin is het van belang om aan het begin van dit thema helder neer te zetten waar we staan: het Klimaatakkoord is een akkoord in uitvoering. Eind 2019 hebben alle drie de decentrale overheden akkoord gegeven en zijn aan de slag gegaan. Daarbij zijn drie randvoorwaarden gesteld. Deze zijn kortweg samen te vatten als:

1. Haalbaar/betaalbaar voor de samenleving;
2. De juiste gemeentelijke bevoegdheden;
3. Een vergoeding voor de toename in uitvoeringslasten.

Vanzelfsprekend zijn de ambities in dit document precies wat decentrale overheden ambiëren op de energietransitie. Dit neemt niet weg dat de randvoorwaarden die gesteld zijn aan de ondertekening van het Klimaatakkoord zo spoedig mogelijk ingevuld moeten worden om de uitvoering van het Klimaatakkoord niet in gevaar te brengen. Het resultaat van het artikel 2 onderzoek 'van Parijs naar praktijk', gepubliceerd door de Raad voor het Openbaar Bestuur is daar een belangrijke factor in. Om onderstaande ambities ruimte te geven, moet immers de basis op orde zijn.

Wat moet er gebeuren?

De uitvoering van het klimaatakkoord moet verder vorm en slagkracht krijgen.

Dit betekent:

- Nog meer gebiedsgericht (samen)werken en hieraan opgaven verbinden. Dat brengen we samen op projectniveau; Net als voor wonen, geldt voor klimaat & energie dat integrale gebiedsontwikkeling noodzakelijk is om de doelen te halen. Daarom pakken de decentrale overheden de opgaven regionaal aan en werken zij aan stevigere samenwerkingsverbanden.
- Inpassing van de opwek van duurzame energie (warmte en elektriciteit) in de fysieke leefomgeving in een energienetwerk dat is voorbereid op de toename van decentrale opwek;
- Het versneld aanpassen van onze leefomgeving en watersystemen aan het al sterk veranderende klimaat, zodat Nederland klimaatbestendig wordt;

- Aan de slag met de warmtetransitie. Loskoppeling van het fossiele aardgas in een wijkgerichte aanpak, bij de verwarming van woningen, bedrijven en maatschappelijk vastgoed;
- Verduurzaming van maatschappelijk vastgoed als onderdeel van de integrale kwaliteitsverbetering van bijvoorbeeld de onderwijshuisvesting en de wijkaanpak;
- Uitnodiging aan het rijk om, samen met ons, te ontschotten en een samenhangende aanpak van de gebiedsgerichte opgave van de energietransitie te maken;
- Investeren en stimuleren van de mobiliteitstransitie door aandacht voor het verminderen, veranderen en verduurzamen van mobiliteit. In het bijzonder actieve mobiliteit (fietsen & lopen) is veerkrachtig en heeft veel maatschappelijke baten voor klimaat en leefbaarheid;
- De uitvoering van het Klimaatakkoord moet betaalbaar zijn voor onze inwoners, conform afspraken in het klimaatakkoord. Van belang is dat rijk en decentrale overheden samen komen tot zowel afspraken voor de kortere termijn (ruimhartige tegemoetkoming van *first movers*) als langere termijn (financiering van en binnen het energiesysteem);
- Wateronttrekking en -aanvulling zijn op veel plekken niet met elkaar in evenwicht. Wij willen het watergebruik van landbouw, zakelijke gebruikers en particulieren terugdringen en passend gebruik stimuleren: 'het juiste water voor de juiste toepassing'. Daarom maken wij werk van een combinatie van effectieve instrumenten en maatregelen om dit te realiseren.

Wat doen de decentrale overheden in de regio's?

Voor energie:

- Gebiedsgericht en in samenhang werken aan de energietransitie via de Transitievisie Warmte, de Regionale mobiliteitsplannen en de Regionale Energie Strategieën. De komende periode wordt spannend: wijken worden afgekoppeld van het aardgas en de energieopwekking wordt zichtbaar in het landschap.
- De verdeling van schaarse ruimte voor wonen, natuur, energie en bedrijvigheid moet duidelijk worden;
- Zetten wij voor de komende kabinetsperiode binnen de afspraken uit het Klimaatakkoord sterk in op lerend vermogen en vooral op schaalvergroting, uitvoeringskracht en een versnelde realisatie;
- Hebben de provincies een coördinerende rol om robuuste investeringen in de netcapaciteit te kunnen doen om de hernieuwbare energie opwek op land te realiseren;
- Gaan we warmtetransitie in de gebouwde omgeving meer integraal benaderen. De decentrale overheden willen graag een Nationaal (uitvoerings) Programma voor warmte en de gebouwde omgeving. Hierbij wordt geschakeld tussen niveaus: beleid en uitvoering, regio en wijk, bedrijven en inwoners, rijk, provincie en waterschap;
- Gezamenlijke ontwikkeling van passende instrumenten en middelen voor de uitvoering van het Klimaatakkoord. Nieuwe instrumenten en ombouwen van bestaand instrumentarium, zoals de SDE-subsidie. Onder andere om vorm te geven aan betrokkenheid van inwoners bij grote wind- en zonprojecten en bij andere vormen van hernieuwbare energie (zoals aquathermie en getijdenstroom);
- Zetten decentrale overheden binnen de Regionale Energie Strategie (RES) waar mogelijk hun terreinen en assets in voor zon- en windparken, aquathermie en groen gas. Daarbij wordt samengewerkt met netbeheerders en energiecoöperaties en worden bronnen ingebracht voor de warmte- en energietransitie;
- Maken gemeenten met schoolbesturen en maatschappelijke organisaties zoals sportverenigingen afspraken over de verduurzaming van hun gebouwen in de integrale huisvestingsplannen;
- Zetten decentrale overheden in op het verminderen, veranderen en verduurzamen van mobiliteit.

Voor klimaatadaptatie:

- Opwekklocaties en andere aspecten van de energietransitie ruimtelijk klimaatbestendig inpassen. Slimme combinaties realiseren voor optimaal ruimtegebruik in de ruimtelijke klimaatadaptatieve keuzes en de klimaatbestendige ruimtelijke inrichting;
- Maatregelen treffen om Nederland klimaatbestendig in te richten en het water langer vast te houden en te bergen. Dit draagt bij aan veerkrachtige natuur, een verbeterde bodemstructuur en de realisatie van klimaatbuffers in en om de stad;
- Stresstesten uitvoeren om de kwetsbaarheden voor wateroverlast, droogte en hittestress in beeld te brengen als onderdeel van de watertoets;
- Voor de lange termijn sturen op ontwikkeling naar “functie past bij peil” ter voorkoming van verdere bodemdaling in veengebieden en watertekorten op de hoge zandgronden. Dit vergt bij locatiekeuzes van woningbouw en bedrijven dat rekening wordt gehouden met het water. Vooral bij het klimaatbestendig maken van vitale sectoren en functies, zoals drinkwater, regionale infrastructuur, olie en chemie.

Hoe gaan de regio's dit doen?

Voor energie:

- Onverkort realiseren van 35 TWh hernieuwbare opwek op land. De RES' en zijn daarbij een succesvol middel. Wij gaan voor meerjarige voortzetting van het Nationaal Programma RES, zeker voor de komende kabinetsperiode;
- Een uitvoeringsplan maken voor de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad voor de aangewezen wijken, op basis van de Transitievisie Warmte. Hierin wordt samenhang gecreëerd tussen de warmtetransitie, klimaatadaptatie en energiebronnen. Denk hierbij ook aan de verbinding met scholen en MKB;
- Komen tot een Nationaal programma Gebouwde Omgeving waarin de relevante partijen onderling afspraken maken over ieders bijdrage aan de integrale gebiedsopgaven. Zo komen we tot een succesvolle uitvoering van de afspraken uit het Klimaatakkoord voor de gebouwde omgeving. Duurzame energiebronnen zoals aquathermie, geothermie en groen gas krijgen hierin een duidelijke plaats. Voor groen gas geldt dat er goede afspraken tussen rijk en gemeenten gemaakt moet worden voor gebruik in de gebouwde omgeving;
- Coördinerende rol in het regionaal samenbrengen van de inpassing en investeringen in de netinfrastructuur. Hierbij ook nadrukkelijk de verbinding maken met de laadinfrastructuur (NAL) en de industrie infrastructuur (CES);
- Benutten van fondsen door te ontschotten en werk met werk te maken. De energietransitie centraal stellen bij grote fondsen, zoals het Groeifonds en het Europese noodfonds voor investeringsplannen;
- Leren door te doen via heldere stappen om te komen tot een aardgasvrij gebouwde omgeving binnen de gebiedsgerichte aanpak (wijken en dorpen). Zo is voor de warmtetransitie isolatie van de bestaande woningvoorraad noodzakelijk. Die kan als eerste stap worden uitgevoerd, terwijl de aansluiting op de duurzame warmtebron later in de tijd kan plaatsvinden. Zo wordt de opgave haalbaar, uitvoerbaar en rechtvaardiger voor onze inwoners. Dit maken we ook zichtbaar maken voor onze bewoners;
- In samenwerking met de RES-regio's benutten de provincies de kansen om de warmteproductie in de industrie te koppelen aan de warmtevraag in de gebouwde omgeving;
- Provincies en gemeenten voeren via omgevingsdiensten controles uit op het vlak van energiebesparende maatregelen voor de bedrijven waarvoor zij bevoegd gezag zijn. Als bevoegd gezag optimaliseren de provincies de uitvoering van de provinciale VTH-taken (vergunningverlening, toezicht en handhaving) en maken het voor bedrijven zo laagdrempelig mogelijk om besparingsmaatregelen te treffen.

Voor klimaatadaptatie:

- Combineren wij energie maatregelen met adaptatie maatregelen. Aardgasvrije wijken, emissie door (veen)bodemdaling en aanplanten van bos worden gecombineerd met adaptatie-opgaven als droogte, hitte, wateroverlast en overstromingen;
- Klimaatbestendig ontwikkelen van nieuwe bouwlocaties. Exploitatieovereenkomsten en -plannen worden daarin volop benut;
- Veerkrachtige, klimaatrobuuste natuur realiseren door het aanleggen van grote natuurgebieden en klimaatbuffers, herstel van kwelsituaties en aanvullen van het grondwater;
- Klimaat- en energieopgaven benutten als dragers voor het werken aan de vitaliteit van dorpen, wijken en buurten en deze verbinden aan stedelijke en landelijke vernieuwing, inrichting van de openbare ruimte, sociale vraagstukken en (achterstallig) onderhoud.

Wat de decentrale overheden nodig hebben om hun aandeel optimaal te leveren in klimaatadaptatie en energietransitie

- Alle overheidslagen zetten alles op alles voor een goede samenwerking om domeinen en budgetten te ontschotten. Daarnaast om met relevante partijen bindende afspraken te maken over ieders bijdrage aan de integrale gebiedsontwikkeling. Denk daarbij aan onder andere governance, instrumentarium en budgetten.
- Er wordt snel uitvoering gegeven aan de drie randvoorwaarden die de decentrale overheden hebben vastgesteld: uitvoeringslasten compenseren, bevoegdheden geven om aan het werk te gaan en betaalbaarheid voor onze inwoners garanderen.
- Het rijk regelt de benodigde bevoegdheden, zodat decentrale overheden hun rol kunnen vervullen. Het rijk neemt actief financieel deel aan integrale gebiedsontwikkelingen, ontschot eigen beleid en budgetten en werkt actief mee in de interbestuurlijke samenwerking.
- Nadrukkelijk samenwerken met het rijk om wetgevingstrajecten zoals de Warmtewet en de Energiewet vanuit praktijkvoorbeelden samen vorm te geven. Decentrale overheden zijn ervaringsdeskundigen in wat wel en niet werkt en pionieren met innovaties.
- De koepels hebben adequate financiering nodig vanuit het rijk. Zo is forse investering in waterstofinnovatie en -infrastructuur nodig, als ook een forse investering in netinfrastructuur, naast de investering van Netbeheerders, om de energietransitie betaalbaar te houden voor onze inwoners
- Het Rijk faciliteert en financiert pilots om draagvlak voor de transitie te behouden. De geleerde lessen daaruit worden geborgd. Hiervoor is een gelijkwaardige samenwerking tussen de overheden nodig zodat de praktijk verbonden wordt met de nationale beleidsontwikkeling;
- De koepels behouden de huidige ruimte die zij hebben voor de uitvoering van het klimaatakkoord. Daarbij vragen provincies aandacht voor de ruimtelijke ordeningsinstrumenten rondom klimaat en energie;
- Lokale energiecoöperaties leveren een actieve bijdrage aan de energietransitie. De opbrengst van de energieproductie komt ten goede aan lokale gemeenschappen. Om dit te behouden en versterken, hebben deze energiecoöperaties blijvend ondersteuning nodig.
- Vanuit het rijk komt een oplossing voor de bekostiging van de onrendabele top, onder andere als het gaat om de grootschalige warmtetransitie in de gebouwde omgeving;
- Het rijk en de koepels van decentrale overheden sluiten een bestuursakkoord over de uitkomsten van de artikel 2-onderzoeken. Door het vergoeden van de uitvoeringslasten door het rijk kunnen decentrale overheden hun afspraken uit het Klimaatakkoord ook echt implementeren;
- Regie van het rijk op productie en distributie van groen gas en waterstof;
- Er is een forse extra investering nodig voor de komende 30 jaar voor de integrale aanpak van onderwijshuisvesting;

- Bedrijfsleven (financieel) medeverantwoordelijk maken voor de opgave voor energiebesparing en CO₂-reductie (ook de complexe vergunningplichtige bedrijven);
- De huidige Impulsregeling Klimaatadaptatie wordt door het rijk verlengd en verhoogd met minimaal 300 miljoen euro om de realisatie van de opgaven te versnellen en toekomstige schade en overlast te voorkomen;
- Voorwaarde: Als de Europese opgave van 55% CO₂-reductie wordt overgenomen door het rijk, dan moeten er nieuwe afspraken gemaakt worden over wat dit betekent voor het Klimaatakkoord. Bij het maken van die afspraken worden alle partners, zo ook de decentrale overheden, betrokken.